

УДК 338.46

*Т. В. Черничко,**д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів,**Мукачівський державний університет**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0498-9130>**В. Ф. Проскура,**д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту, управління економічними процесами**та туризму, Мукачівський державний університет**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5494-0039>**О. Р. Казибрид,**аспірант, Мукачівський державний університет**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-7885-2702>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.6.65

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПАРАМЕТРИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

T. Chernychko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics and Finance, Mukachevo State University

V. Proskura,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management

and Management of Economic Processes and Tourism, Mukachevo State University

O. Kazybrid,

Postgraduate student, Mukachevo State University

FACTORS INFLUENCING THE PARAMETERS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEM

У статті розглядається комплексний вплив економічних, технологічних, соціальних, політичних та культурних чинників на інноваційний розвиток економічної системи. Аналізується як ці чинники сприяють або перешкоджають впровадженню інновацій, що є ключовим для забезпечення сталого зростання та підвищення конкурентоспроможності економіки. Особлива увага приділяється ідентифікації ключових важелів, які можуть стимулювати інноваційну активність та визначенню потенційних перешкод на шляху до інновацій. Стаття пропонує рекомендації щодо формування ефективних інноваційних стратегій, адаптованих до конкретних умов різних економічних систем, з метою підтримки їх розвитку та забезпечення стійкості в умовах глобалізації та швидкого технологічного прогресу. Обґрунтовано, що ефективне стимулювання інноваційного розвитку вимагає комплексного підходу, який включає не тільки фінансову підтримку та розвиток інфраструктури, але й формування сприятливого інноваційного середовища через законодавчу підтримку, освітні ініціативи та культурну адаптацію.

This research conducts a comprehensive analysis of the impact of key factors on the process of innovative development of economic systems. The aim of the article is to analyze the influence of economic, technological, social, political, and cultural factors on the innovative development of economic systems, identify key levers for stimulating innovative activity, and discover potential barriers to innovation. Innovative development serves as a crucial factor in increasing productivity, competitiveness, and ensuring sustainable economic growth,

necessitating a deep understanding and adequate support from both the state and the private sector. It is determined how these factors interact with each other and the impact they have on the innovative landscape, revealing key levers for stimulating innovative activity and identifying potential barriers to innovation. Emphasis is placed on the importance of strategic planning, which takes into account the specificity of each economic system and adapts innovative strategies to local conditions. The role of government policy in creating a favorable innovative environment through legislative support, tax incentives, investments in scientific research and development is also discussed. The study highlights the significance of cultural aspects, such as attitudes towards risk, individualism, and collectivism, which can affect innovative behavior and the perception of innovations in society. It is determined that the innovative development of an economic system is a multifaceted process that depends on the interaction of various economic, technological, social, political, and cultural factors. Effective stimulation of innovative development requires a comprehensive approach that includes not only financial support and infrastructure development but also the formation of a favorable innovative environment through legislative support, educational initiatives, and cultural adaptation. An important aspect is taking into account the specificity of each economic system and adapting innovative strategies to local conditions and needs. Thus, innovative development becomes a key driver of economic growth, competitiveness, and improving the quality of life of the population.

*Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, економічна система, чинники розвитку.
Key words: Innovations, Innovative development, Economic system, Development factors.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема інноваційного розвитку економічної системи є актуальною та комплексною, оскільки вона об'єднує в собі різноманітні аспекти, включаючи технологічні, економічні, соціальні, культурні та політичні виміри. Це виходить далеко за межі простого запровадження нових продуктів чи послуг на ринок, а стосується глибших змін у способах виробництва, управління та соціальної взаємодії.

Загальна проблематика інноваційного розвитку лежить в потребі забезпечення сталого та балансованого зростання економічної системи, що вимагає постійного оновлення технологій, підвищення продуктивності, ефективності ресурсовикористання та покращення якості життя населення. Водночас, інноваційний розвиток має відповідати викликам глобалізації, змінам у міжнародній конкурентній динаміці та потребам у стійкості та екологічній безпеці.

У зв'язку з важливістю цієї проблеми, розробка відповідних наукових та практичних рішень вимагає комплексного підходу, який би об'єднував зусилля уряду, наукових кіл, бізнесу та громадськості для створення

ефективної інноваційної екосистеми, здатної відповідати на сучасні виклики та формувати основу для майбутнього розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В наукових працях вітчизняних та закордонних фахівців досить широко обговорюється питання дослідження інноваційного розвитку економіки України. Так, за висновками В. Мельника та Г. Погрібщука [1], інноваційний розвиток можна описати як цілеспрямований підхід до втілення інноваційних ініціатив, які мають на меті стимулювання економічного прогресу та оновлення систем управління. Такий підхід спрямований на досягнення прогресивного розвитку національної економіки через посилене відновлення, що включає запровадження новітніх технологій, методів, товарів та послуг. Інноваційний розвиток передбачає створення всебічної стратегії, яка забезпечує вбудовування інновацій у економічні та соціальні процеси, сприяючи таким чином сталому розвитку та збільшенню конкурентоздатності економіки.

К. Бойко [2] вважає інноваційний розвиток комплексним процесом, що охоплює генерацію, впровадження та комерціалізацію інновацій, які вносять якісні пере-

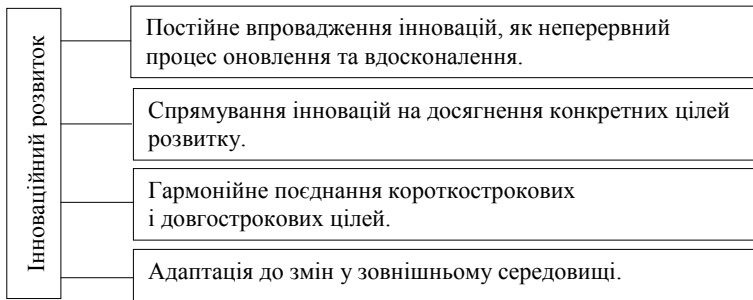

Рис. 1. Ключові елементи поняття "інноваційний розвиток"

Джерело: сформовано авторами.

творення у різноманітні сфери від економіки до екології та сприяють зростанню доходів та інвестиційної привабливості організацій. Це підкреслює роль інновацій як вирішального чинника розвитку та конкурентоспроможності на довготривалі перспективу.

М. Портер [3] визначає інноваційний розвиток як ключовий елемент підвищення конкурентоспроможності на всіх рівнях: національної економіки, галузі та окремого підприємства. На його думку, національна конкурентоспроможність зумовлена здатністю промисловості до постійного розвитку та інновацій. Національна конкурентоспроможність, на думку науковця, визначається, як спроможність промисловості постійно розвиватися і проваджувати інновації.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз впливу економічних, технологічних, соціальних, політичних та культурних чинників на інноваційний розвиток економічних систем, ідентифікація ключових важелів для стимулювання інноваційної активності, а також виявлення потенційних бар'єрів на шляху до інновацій. Важливою частиною дослідження є розробка рекомендацій щодо адаптації інноваційних стратегій до специфіки різних економічних систем для підвищення їхньої конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інноваційний розвиток економічної системи це комплексний процес, що зорієнтований на реалізацію інновацій та змін. Ці зміни спрямовані на збільшення продуктивності, посилення конкурентоспроможності та забезпечення сталого росту економіки.

Суть інноваційного розвитку полягає в інтеграції творчості, введення нововведень і стратегічного планування з метою досягнення постійного прогресу та вдосконалення у всіх сферах діяльності. Інновації є основним двигуном такого зростання і покращення, відіграючи ключову роль у розвитку економічної системи.

Зміст поняття "інноваційний розвиток" охоплює кілька важливих аспектів:

— творчість: важлива складова, яка стимулює пошук нових ідей та рішень, відкриваючи шлях для інновацій;

— впровадження нововведень: процес перетворення ідей у реальні продукти, послуги або методики, які можуть бути використані на практиці;

— стратегічне планування: визначення довгострокових цілей і розробка планів їх досягнення, що дозволяє систематично підходити до інноваційного розвитку;

— стійкий ріст: ціль інноваційного розвитку, яка передбачає забезпечення довготривалого зростання економіки без шкоди для майбутніх поколінь;

— покращення в усіх аспектах діяльності: не лише економічні показники, але й соціальні, екологічні та інші аспекти життя суспільства мають бути покращені завдяки інноваційному розвитку.

Інноваційний розвиток, таким чином, можна уявити як систему, що включає ключові елементи, згадані вище, які взаємопов'язані та спрямовані на створення сталого та конкурентоспроможного економічного середовища.

При цьому інновації виступають як ключовий драйвер зростання та покращення. Тобто, інноваційний розвиток можна визначити як поєднання наступних ключових елементів (рис. 1).

Інноваційний розвиток економічної системи визначається чіткою ціллю, принципами та завданнями, спрямованими на активізацію економічного росту та покращення якості життя громадян. Основна мета інноваційного розвитку полягає у забезпеченні всебічного прогресу економічної системи через підвищення ефективності та продуктивності виробничих процесів. Це включає забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення глобальної конкурентоспроможності економічної системи та адресацію соціальних викликів.

Інновації є ключовими двигунами, які надають економічним системам здатність адаптуватися та розвиватися, забезпечуючи їх процвітання в умовах швидкозмінного глобального контексту. Вони відіграють критичну роль у формуванні майбутнього економік, відкриваючи нові можливості для зростання та покращення стандартів життя населення.

Залежно від застосованих механізмів і поточного стану розвитку економічних систем у процесі трансформації можна відрізнити два основних сценарії [4]:

1. Модель інерційного сценарію, яка базується на припущенні, що розвиток продовжуватиметься за звичними шляхами без істотних змін чи інновацій. Основні риси цього сценарію включають: покладання на традиційні методи технологічного та економічного розвитку; залежність від традиційних галузей, таких як вугільна енергетика та важка промисловість; збільшення ризиків виснаження природних ресурсів та екологічні проблеми через недостатність інновацій у сфері сталого розвитку.

2. Сценарій інноваційного прориву, що передбачає активне застосування інновацій для покращення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку. Його характеристики охоплюють: фокус на новітніх технологіях, включно з цифровізацією, зеленою енергетикою, біотехнологіями; стремління до підвищення якості

та інноваційності вітчизняної продукції для зміцнення позицій на міжнародних та внутрішніх ринках; зосередження на екологічних інноваціях і розвитку відновлюваних джерел енергії для мінімізації впливу на навколишнє середовище.

Вибір між цими сценаріями впливатиме не лише на шлях економічного розвитку країн, але й на майбутнє глобального екологічного балансу та стійкість природних ресурсів.

Згідно з думкою І. М. Сочинської-Сибірцевої [5], ключ до ефективного інноваційного розвитку економічної системи лежить у всебічній підтримці, яка охоплює широкий спектр економічних, законодавчих та організаційних ініціатив. Ця підтримка має на меті створення умов, які сприяють інноваціям, залученню інвестицій у наукові дослідження та розробку новітніх технологій. Вона також має на увазі стимулювання підприємств та наукових установ до активної інноваційної діяльності. Такий підхід передбачає не лише фінансову підтримку, а й розвиток інфраструктури, поліпшення законодавчої бази та створення мотиваційних механізмів для учасників інноваційного процесу.

Визначення впливу чинників на параметри інноваційного розвитку економічної системи передбачає аналіз та оцінку як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що можуть впливати на здатність системи генерувати, впроваджувати та розповсюджувати інновації. Ці чинники охоплюють широкий спектр економічних, технологічних, соціальних, політичних та культурних аспектів. Розглянемо ключові з них:

1. Економічні чинники: включають рівень економічного розвитку, інвестиції в дослідження та розвиток (R&D), доступність фінансування для стартапів та інноваційних проєктів, податкову політику, інфляцію та стабільність національної валюти. Джозеф Шумпетер, один з видатних дослідників впливу економічних чинників на інноваційний розвиток, у праці "The Theory of Economic Development" [6] висунув концепцію "підприємницького духу" та інновацій як основних рушійних сил економічного прогресу. Шумпетер аргументував, що інновації, як-от запровадження нових товарів, методів виробництва, відкриття нових ринків та розробка нових форм організації бізнесу, є ключовими для досягнення економічного зростання. Він також детально аналізував роль кредитної системи у підтримці економічного розвитку, підкреслюючи її значення у фінансуванні інноваційної активності, забезпеченні необхідних ресурсів для втілення інноваційних проєктів. Шумпетер вважав, що кредитна система забезпечує підприємцям можливість реалізувати інноваційні ідеї, навіть без наявності достатнього обсягу власних коштів, що сприяє загальному економічному розвитку та прогресу.

2. Технологічні чинники: обсяг і якість наукових досліджень, рівень технологічної готовності, доступність сучасних технологій, стан інфраструктури, швидкість технологічних змін. Серед видатних вчених, які зосередили свою увагу на впливі технологічних чинників на інноваційний розвиток економічної системи, виділяються Джозеф Шумпетер [6] та Роберт Солоу [7]. Шумпетер розглядав інновації та технологічні зміни як фундамент економічного розвитку, представивши концепцію "креативного руйнування". За його теорією, введення

нових технологій призводить до витіснення застарілих, сприяючи таким чином економічному прогресу. З іншого боку, Роберт Солоу розробив модель економічного зростання, яка акцентує на значущості технологічних інновацій у підвищенні продуктивності праці та загального економічного росту. Його робота "Внесок у теорію економічного зростання" заклала основу для подальших досліджень у цій області, демонструючи, що технологічний прогрес є основним драйвером зростання продуктивності на душу населення у довгостроковій перспективі та вказує на те, що збільшення капіталу без інновацій не може забезпечити безперервне зростання економіки.

3. Соціальні чинники: рівень освіти та професійної кваліфікації населення, суспільні цінності та ставлення до інновацій, демографічні тенденції, доступність кваліфікованих кадрів. Соціальні чинники відіграють важливу роль у процесі інноваційного розвитку, впливаючи на швидкість та ефективність впровадження нововведень. Вони охоплюють широкий спектр аспектів, які можуть стимулювати або гальмувати інноваційну активність у суспільстві. Серед ключових соціальних чинників можна виділити: освітній рівень та якість освіти (висока якість освіти, зокрема у сферах науки, технологій, інженерії та математики (STEM), створює основу для розвитку інноваційної культури); культурні цінності та ставлення до інновацій (суспільства, що відкриті до змін і нововведень, мають вищий потенціал для інноваційного розвитку); соціальна когезія та мережі співпраці (сильні соціальні мережі та високий рівень довіри у суспільстві полегшують обмін знаннями та співпрацю між різними стейкхолдерами, включаючи університети, дослідницькі інститути, компанії та урядові організації); система соціальної підтримки та соціального захисту (системи, які забезпечують соціальний захист та підтримку, знижують соціальні ризики, пов'язані з інноваційною діяльністю, дозволяючи індивідам більш вільно займатися підприємництвом та інноваціями); демографічні тенденції (вікова структура населення, міграційні процеси та урбанізація також впливають на інноваційний розвиток); громадянське суспільство та участь громадян (активне громадянське суспільство, що бере участь у вирішенні соціальних проблем, може стимулювати розвиток соціальних інновацій, спрямованих на покращення якості життя та вирішення гострих суспільних викликів). Розуміння та врахування цих соціальних чинників є ключовим для формування ефективної політики інноваційного розвитку, яка враховує не тільки технологічні та економічні, але й соціальні аспекти.

4. Політичні чинники: політика уряду щодо інновацій, законодавча підтримка інноваційної діяльності, стабільність і прозорість управління, міжнародні відносини та співпраця. Політична стабільність та прозорість управління створюють умови, які сприяють залученню інвестицій в інновації, водночас нестабільні політичні умови або надмірне регулювання можуть пригнічувати інноваційну діяльність. Річард Р. Нельсон вважає дослідження ролі державної політики в підтримці або обмеженні інноваційного процесу ключовим. У своїй роботі "Національні інноваційні системи: порівняльний аналіз" ("National Innovation Systems: A Comparative Analysis") [8] він детально аналізує взаємодію державних інсти-

туцій, освітніх установ та приватного сектору у формуванні національних інноваційних систем. Нельсон досліджує, як різні стратегії впливають на інноваційний розвиток у різних країнах, підкреслюючи значення урядової підтримки через законодавство, регулювання, податкові пільги, та безпосереднє фінансування наукових досліджень і розробок.

5. Культурні чинники: національна культура, що підтримує інновації, відкритість до змін, рівень довіри між учасниками інноваційного процесу, наявність культури підприємництва. Культурні чинники відіграють значну роль у процесі інноваційного розвитку, оскільки вони формують контекст, у якому відбуваються інновації, впливаючи на сприйняття, мотивацію та поведінку індивідів та організацій. Серед ключових культурних чинників, що впливають на інноваційний розвиток, можна виділити: ставлення до інновацій та змін; ставлення до ризику та невизначеності; індивідуалізм проти колективізму; ставлення до невдач; відношення до авторитету та ієрархії; культурна підтримка освіти та навчання; комунікаційні стилі.

Аналіз цих чинників дозволяє визначити ключові важелі для стимулювання інноваційного розвитку та ідентифікувати потенційні бар'єри на шляху до інновацій. Важливо розуміти, що вплив цих чинників може варіюватися залежно від конкретного економічного контексту та стадії розвитку інноваційної системи.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Інноваційний розвиток економічної системи є багатогранним процесом, який залежить від взаємодії різноманітних економічних, технологічних, соціальних, політичних та культурних чинників. Ефективне стимулювання інноваційного розвитку вимагає комплексного підходу, який включає не тільки фінансову підтримку та розвиток інфраструктури, але й формування сприятливого інноваційного середовища через законодавчу підтримку, освітні ініціативи та культурну адаптацію. Важливим аспектом є врахування специфіки кожної економічної системи та адаптація інноваційних стратегій до місцевих умов та потреб. Отже, інноваційний розвиток стає ключовим драйвером економічного зростання, конкурентоспроможності та покращення якості життя населення.

Література:

1. Неустроев, Ю. Г. (2021). Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки. *Агросвіт*. № 7—8. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7-8_2021/16.pdf
2. Бойко, К. К. (2013). Теоретичні основи механізму інноваційного розвитку підприємств регіону. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Вип. 2 (1). С. 14—18.
3. Porter, Michael E. (1980) *Extracts from Competitive Strategy: techniques for analyzing industries and competitors: with a new introduction*. New York, NY: The Free Press USA. URL: <https://s3.us-east-1.amazonaws.com/storage.thanksforthehelp.com/qfile/porter-michael-e-1980-extract-competitive-strategy-vyr2a-2bw.pdf>

4. Пономаренко, Є. В. Анненкова, О. В. (2012). Теоретичний підхід до вибору моделей інноваційного розвитку країн світу. *Економіка розвитку*. № 1 (61). С. 35—41. URL: <http://surl.li/pslqc>

5. Сочинська-Сибірцева, І. (2021). Чинники інноваційного розвитку країни. Підприємництво та інновації, (18), 73—77. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/18.13>

6. Schumpeter, J. A. (1949). *The theory of economic development*. URL: <https://ia601402.us.archive.org/10/items/in.ernet.dli.2015.187354/2015.187354.The-Theory-Of-Economic-Development.pdf>

7. Ranga, M., Etzkowitz, H. (2013). *Triple Helix Systems: An Analytical Framework for Innovation Policy and Practice in the Knowledge Society*. Industry and Higher Education. Volume 27. Issue 4. P. 231—332. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.5367/ihe.2013.0165>

8. Nelson, R. R. (1993). *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. Oxford University Press, New York.

References:

1. Neustroyev, Yu. G. (2021), "The role of innovation in ensuring economic security", *Agrosvit*, [Online], vol. (7—8), available at: http://www.agrosvit.info/pdf/7-8_2021/16.pdf (Accessed 20 Feb 2024).
2. Boyko, K. K. (2013), "Theoretical foundations of the mechanism of innovative development of enterprises in the region", *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, vol. (2), pp. 14—18.
3. Porter, Michael E. (1980), "Extracts from Competitive Strategy: techniques for analyzing industries and competitors: with a new introduction", New York, [Online], available at: <https://s3.us-east-1.amazonaws.com/storage.thanksforthehelp.com/qfile/porter-michael-e-1980-extract-competitive-strategy-vyr2a-2bw.pdf> (Accessed 20 Feb 2024).
4. Ponomarenko, Ye. V. and Annenkova, O. V. (2012), "Theoretical approach to the selection of models of innovative development of the countries of the world", *Ekonomika rozvytku*, [Online], vol. (1), available at: <http://surl.li/pslqc> (Accessed 20 Feb 2024).
5. Sochynska-Sybirceva, I. (2021), "Factors of the country's innovative development", *Pidpryyemnytstvo ta innovatsiyi*, vol. (18). <https://doi.org/10.37320/2415-3583/18.13>.
6. Schumpeter, J. A. (1949), "The Theory of Economic Development", [Online], available at: <https://ia601402.us.archive.org/10/items/in.ernet.dli.2015.187354/2015.187354.The-Theory-Of-Economic-Development.pdf> (Accessed 21 Feb 2024).
7. Ranga, M. and Etzkowitz, H. (2013), "Triple Helix Systems: An Analytical Framework for Innovation Policy and Practice in the Knowledge Society", *Industry and Higher Education*, [Online], vol. (18), available at: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.5367/ihe.2013.0165> (Accessed 21 Feb 2024).
8. Nelson, R. R. (1993), *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*, Oxford University Press, New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2024 р.